

Mina lärofäder

En filosof og to historikere. Politisk praksis og politologisk teori

AVERIK RASMUSSEN

Data: cand. mag. (historie) 1942, dr. phil. 1955 (Københavns Universitet), professor i statskundskab ved Aarhus Universitet 1959, dekan for det Samfundsvidenskabelige Fakultet 1967–1968, 1971–1974, universitetets rektor 1976–1977, redaktør af *Scandinavian Political Studies* 1970–1972.

Dette hæderkronede svenske tidsskrifts mangeårige redaktør føler, som rimeligt er men ikke selvfølgelig, en nordisk forpligtelse. Dansk statskundskab er taknemmelig for at han ofte har os i venlig erindring. Det må være i forlængelse af denne interesse han har bedt mig bidrage til serien *Mina lärofäder*, til trods for at jeg er en skifting blandt de illustre bidragydere den ellers vil omfatte (mens dette skrives, endnu kun Gunnar Heckscher), i den forstand at jeg aldrig selv har fået en regelret uddannelse i faget og mine læremestre derfor ikke indgår i en politologisk kongerække, som en Brusewitz, en Lagerroth, m. fl.

Danske universiteter har intet *Skytteanum*. Ganske vist var der i det 17. og 18. århundrede interesse for beslægtede emner. Men de dyrkedes, ikke unaturligt, ved det ridderlige akademi i Sorø, og det oplevede gentagne kriser og endte i første halvdel af det 19. århundrede med at blive en gymnasieskole. Og da der ved samme tid på Københavns Universitet blev oprettet et statsvidenskabeligt studium løb økonomien hurtigt af med det. I mellem- og efterkrigstiden interesserede juristen og diplomaten P. Schou, juristen og litteraten Sven Clausen og samtidshistorikeren Sven Henningsen sig for politologiske emner, og det førte til små nicher i jura- og historiestudierne. Men et virkeligt statskundskabsstudium kom først i gang på dansk grund da Poul Meyer og jeg som nyudnævnte professorer tog fat på Aarhus Universitet i 1959.¹

¹ Studiets forhistorie og udvikling dér har jeg skildret i *Aarhus Universitet 1928–1978*, red. Gustav Albeck, Universitetsforlaget i Aarhus, 1978, pp. 341–57.

Da jeg blev student i 1935 var der altså ikke noget studium af politik at give sig i lag med. Ellers havde jeg nok gjort det, som naturligt kunde være for adskillige af den generation der var kommet til politisk bevidsthed i årene omkring Hitlers magtovertagelse. Jeg overvejede at læse økonomi, men jeg foretrak min barndoms kærlighedshistorien. Det valg, truffet i en sommeruge på et vidensgrundlag der bestemt ikke var optimalt og dårligt nok *satisficing*, har naturligvis præget mig også i mit virke som politolog. På godt og – hvad jeg har sværere ved at se – på ondt.

Under et universitetsstudium påvirkes man af mange lærere og nogle af sine medstuderende. Skal jeg tale om mine *lärofäder* bliver det nok tre: filosofen Jørgen Jørgensen og historikerne Erik Arup og Albert Olsen.

Dengang – og indtil for en god halv snes år siden – skulde enhver der vilde tage en universitetseksamen have aflagt prøve i filosofikum, hvad normalt skete ved udgangen af rusåret. Stoffet kunde de tre filosofiprofessorer tilrettelægge nogenlunde efter eget hoved. Det ansås for sværest at gå op hos Jørgen Jørgensen, især for ikke-matematiske studenter, da han lagde vægt på logisk algebra og logistik. Jeg valgte alligevel hans undervisning, fordi jeg havde læst noget af ham som gav mig smag på mere.

Jørgen Jørgensen var, ved jeg nu, en mand hvis filosofiske opfattelser skiftede en hel del gennem årene, og sådan måtte det være i betragtning af det kompromisløse krav om klarhed, konsistens og redelighed som var nerven i hele hans virke. For den attenårige student var det dette der bed sig fast, og som med det stof han lagde frem gav mig en indføring i erkendelsesteoretisk og videnskabste-

oretisk problematik i bred og enkel forstand, som jeg ikke ellers mødte i min studietid og som nok overhovedet ikke var i høj kurs ved Københavns Universitet i 30'erne. Jørgen Jørgensen havde tillknytning til, uden at identificere sig med, Wienskolen (som jeg dengang ikke vidste noget om), og antagelig var hans nærmeste åndsbeslægtede Bertrand Russell (hvem han fik til København som gæsteforelæser). Fysikken var den empiriske mønstervidenskab, som der blev redegjort for med en kombination af stolthed over dens resultater og nøgtern konstatering af dens grænser. Det kunde godt falde svært for en ungdommelig entusiast at affinde sig med at spørgsmålet *hvorledes* var så meget mere formålstjenligt end det *hvorfor* der brændte i én. Men også sundt. Sundt var det ligeledes for en der skulde tumle med humane videnskaber at opleve en så forholdsvis indgående og efter hvad jeg også nu må skønne forbavsende ajourført introduktion til naturvidenskabelig teori og metode. Det overraskede mig i 60'erne og 70'erne at Kuhns *The Structure of Scientific Revolutions* med dens "paradigmer" og "normalvidenskab" og "videnskabelige revolutioner" kunde vække så stor opmærksomhed. For det var jo egentlig ikke andet end hvad jeg, med andre ord, havde lært hos Jørgen Jørgensen 1935–36, og nylæsning i hans bog har bekræftet at der ikke er tale om en erindringsforskydning.

Jeg ved at andre har oplevet filosofikum hos Jørgen Jørgensen som tørt slid, også begavede folk. Måske krævedes det at visse interesser var til stede eller kunde vækkes. For mig blev han, trods kursets propædeutiske karakter, i en enkel og fundamental forstand nok den vigtigste af mine *lärofäder*.

Dengang gjorde jeg mig ikke den slags gustne overvejelser. Under forprøvestudiet fangedes jeg ind af Erik Arups fascinerende personlighed. En stor, kraftig mand i 60 års alderen, med en forbavsende spinkel næse under den tværrynkede pande og det kortklippede, midterskilte hår og med et bredt hageparti, der gav ham en vis lighed med Daumiers pæreformede karikaturer. Og så over de lyse hornbriller to sammenknebne, spillende øjne der smilede forekommende-drilsk under de forestillinger han gav. Det var øvelser i kildekritik, Kr. Erslevs berømte felt, som han videreførte og vilde forny, og eksaminatorier over europæisk middelalderhistorie. Bagefter er det let at se at det var undervisning han forlængst kunde give uden anstrengelse. Sine kræfter brugte han på sin Dan-

marks-historie i arbejdsværelset derude på Studentergården, hvor gårdbrødrene sagde at eforen "bogede" til ud på natten. Albert Olsen fortalte mig senere om "dengang Arup bestilte noget", holdt øvelser over hanserecesserne f. eks.; "dét ku' man lære noget af". Det er rigtigt at Arup nu tog sig sin undervisergerning let; han lagde bestemt ikke op til at nogen skulde skaffe ham besvær som vejleder. Men der er det at føje til at hvad Arup gav med venstre hånd det levede og inciterede, for engagementet brød ustandseligt igennem selv i de mindste ting som når han demonstrerede det aldeles utvivlsomme i at *Knud VI* var en skriverfejl for *Knud IV*, eller diskuterede mere og mindre formålstjenlige periodeopdelinger af højmiddelalderen med sig selv, og for os. Hans undervisning var virkelig forestillinger han gav, *performances*, og hverken han eller deltagerne kedede sig.

Dengang – og længe efter – gjorde de fleste historikere sig en dyd af at lade som om deres forskningsteknik, den af Erslevgenerationen her i Norden højt udviklede historiske kildekritik, gjorde det ud for en fagets teori. Arup vilde en endnu radikalere kildekritik end sin læremester, til respektløs nedbrydelse af traditionel historieopfattelse. Deri mødtes han med Lauritz Weibull i Lund og den yngre broder Curt. Efterhånden som han mere og mere følte sig isoleret blandt sin generations danske historikere betød fællesskabet med de svenske brødre, hvis position var en lignende i deres land, des mere for ham; demonstrativt publicerede han i 30'erne sine afhandlinger i Lauritz Weibulls *Scandia*. Forholdet var gensidigt; jeg har, efter Arups død (i 1951), hørt Weibull med indigneret dirrende gammelmandsrøst tale om den uforstand hvormed *konservative* historikere havde vendt sig massivt mod hans værk- og meningsfælle. Arup selv oplevede formentlig også modstanden som udslag af uforstand – og måske ondsindethed. Den tog nok den friske arbejdsglæde fra ham. Inderst inde forstod han næppe at nogen kunde være uenig med ham af andre grunde.

Men det nye ved Arup var ikke bare en radikaliseret kildekritik med afgørende vægt på levninger fremfor beretninger. Han rejste, som hans elev og efterfølger i embedet Aksel E. Christensen har udtrykt sig i den nye udgave af *Dansk Biografisk Leksikon*, allerede 1903–04 "kravet om at de af kritikken som tilforladelige udsondrede *kendsgerninger* skal være organiseret og styret af "en fast udformet helhedsopfattelse", så den rette forstå-

else af "den store sammenhæng" kan fremgå ved en "konstruktion" eller "skabes ved egne gætninger" af historikeren". Noget af dette var foregrebet i det Erslev'ske begreb *realkritik*, og Arup selv påberåbte sig siden de berømte franskmænd Langlois og Seignobos, hvis værk han dog efter Aksel E. Christensens opfattelse næppe har kendt så tidligt. For en nutidig betragtning bliver "en fast udformet helhedsopfattelse" en lidt famlende betegnelse for hvad vi vil kalde en samfundsvidenskabelig teori. For Arup lå vægten nok især på det aspekt af teorien vi kalder virkelighedsbilledet (deraf hans unuancerede overbevisning om hans helhedsopfattelses rigtighed), og han havde næppe blankt accepteret nutidens betoning af værdisættets (og virkelighedsbilledets) indflydelse på allerede det kildekritiske arbejde. Alligevel forekommer det mig at Aksel E. Christensen har ret i at understrege netop "helhedsopfattelsen" som det mest originale træk i Arups forskerfysiognomi. Og han praktiserede sin opfattelse dristigt. Hvoraf skrev sig meget af den modstand han mødte.

"Helhedsopfattelse" er et ganske ambitiøst ord. I Arups indgik der ingredienser som ikke med logisk nødvendighed hørte sammen. Den var et idékompleks snarere end et idésystem, og mere tilegnet ud fra hvad han syntes han iagttog på sin vej end ud fra noget studium af store samfundsteoretikere.

En væsentlig ingrediens var at praksis var vigtigere end teori, det materielle livs realia stærkere end love og retsopfattelser. Det var noget nær en materialistisk historieopfattelse. Men den synes at have haft meget lidt med Marx at gøre. Arup har selv fortalt hvad tilskyndelse det gav ham som student tidvis at arbejde i en kredittkasse. Jeg kan ikke bare mig for at omtale at jeg fyrré år eller mere senere selv havde terminsarbejde i den samme kredittkasse, og at en ældre kontorchef da levende mindedes de samtaler han og unge Arup havde ført når de fulgtes fra arbejde i en sen natte-tid efter en lang terminsdag. Finanser og handel, i komparativt europæisk perspektiv, var de emner Arup behandlede i århundredets første årti. Han fandt "sit historiesyn bekræftet i den velargumenterede tese at den vidt forskellige handelsret i England og Tyskland ikke skyldtes særnational retsopfattelse og folkekarakter, men forskellig geografisk beliggenhed og uensartede krav til handelens funktion" (Aksel E. Christensen), altså velopløst aflivning af hævdevundne myter i lys af en materiel virkelighed.

I resten af sit liv samlede Arup sig om dansk historie, især den jætteeopgave på basis af et kildestudium fra bunden af at skrive en Danmarks-historie. Bind I kom i 1925, bind II i 1932, tilsammen på 1 000 tætte tekstsider, og de rakte kun til 1624. Efter Arups død har blot beskedne afsnit kunnet udgives, men talløse kladder viser at han havde tumlet med stoffet langt frem i tiden. Det var fra hans *Danmarks Historie*, som i praksis var pensum, vi studenter fik vort bredeste kendskab til vores lærers historiesyn, men i brudstykker og indirekte igennem hans fremstilling af tilstande og forløb, for intetsteds gav Arup nogen samlet redegørelse derfor eller drøftelse af det. Det materialistiske grundsyn er fastholdt, på dansk grund naturligt i form af arbejdet med jorden som det centrale tema. Landsbygrundlæggelsen forklares ved at ny teknik, den ude fra det store Europa kommende hjulpløj, gjorde samarbejde nødvendigt; teorien holder ikke stik, men det er i denne sammenhæng mindre væsentligt. Og om Bjørn, der ryddede sig jord ved Suserup, siger Arup at det "var mænd som Bjørn og hans sønner der i hin tid gjorde landet rigere ved deres arbejde; og deres gerning fortjener nok så meget at mindes af historien som deres der gik på korstog mod vender og ester med Absalon eller Andreas Sunesen". I sådanne glimt øjnede vi "helhedsopfattelsen", der iøvrigt snarere havde præg af Arups tilhørsforhold til det Radikale Venstre end af nogen slags marxisme; sin bog om Viggo Hørup kaldte han "mit hjertebarn".

Arup havnede ikke i en økonomisk og social historieskrivning. Politik havde hans levende interesse, blot snarere den indre end krigspolitikken, og han gjorde politisk relevans til kriterium for hvad der skulde tages med. De iagttagelser han havde gjort som departementschef og statsrådssekretær i et par år før han i 1916 blev professor påvirkede hans virkelighedsbillede af forholdet mellem en labil konge og hans kloge og målbevidste rådgivere, så han talte om "regeringer" også i middelalderen og det 16. århundrede.

I de seneste ti til femten år er Arup, ene af sin generations historikere, blevet genstand for intens drøftelse og adskillige afhandlinger fra en ung og mere teoribevidst generations side. Det vilde have svaret til hans egen opfattelse af sin betydning (omend han næppe havde kunnet goutere alt hvad der skrives om ham). Og det svarer altså til hvad jeg og mange medstuderende i vor teoretiske uskyld spontant fornemmede mens vi sad under hans kateder og når vi pløjede i hans bøger.

I efteråret 1936 overværede jeg – som i stort tal de historiestuderende – i universitetets prydelige solennitetssal de afsluttende forelæsninger i en konkurrence om det professorat i historie der var blevet ledigt ved Aage Friis' afgang i september 1935. Der var seks ansøgere, og forud havde de skullet levere en to måneders skriftlig afhandling om opgivet emne, så det var strenge vilkår og investeringstrangen må have været stor, for chancerne var for de fleste beskedne; kun én havde trukket sin ansøgning tilbage da betingelserne blev kendt. De fleste forelæsere viste universitetets traditioner respekt ved at bære kjole og hvidt (*frack* tror jeg det hedder på svensk). En af dem, Albert Olsen, var derimod i dagligt jakkesæt og en ræddelig gul polskjorte, et på det tidspunkt til strandbrug o.l. moderne klædningsstykke. Det var ham mine forhåbninger var knyttet til, for han var Arups kandidat. Når jeg husker den gule skjorte er det nok fordi den allerede dengang forekom mig at være en noget udvendig demonstration. Men den demonstrerede unægtelig at bæreren var, som det blev sagt om ham et par år senere i den tids udgave af *Dansk Biografisk Leksikon*, "en ekspansiv og kampglad natur"; det hviskedes iblandt os at han som student offentligt havde sagt at det var tidsspilde at gå til professor Friis' forelæsninger.

Albert Olsen var professor i Århus. Derovre kan det ikke have været velset at han *søgte* København. På det ganske unge universitet frygtede man at blive en gennemgangsstation; højst burde århusianske professorer lade sig *kalde*. Og hvis han nu blev vraget for en anden! Så det vidner om Albert Olsens kampglæde eller måske mere præcist: kampvilje, for odds var på forhånd imod ham. Bedømmelsesudvalget var på hele syv medlemmer: de tre københavnske professorer Friis, Arup og Knud Fabricius, en af hver af dem udpeget nordisk kollega og sluttelig det filosofiske fakultets dekan som formand. Friis og Arup var – ordet er ikke for stærkt – fjender, siden Friis i 1912 var blevet foretrukket. Mellem de gamle studiekammerater Arup og Fabricius rådede der et rimelig fornuftigt personligt forhold. Men deres faglige opfattelser var forskellige, hvilket enhver kyndig svensker vil se af at Arup udpegede Curt Weibull og Fabricius Nils Ahnlund. Friis pegede på nordmanden Jacob Worm-Müller. Albert Olsen skulde altså for at have chance vinde mindst én for sig som på forhånd måtte antages at være ham imod. Det lykkedes, idet Worm-Müller gik ind for ham. Dermed stod det 3–3. Og i en sen

time faldt afgørelsen, idet den hidtil neutrale dekan, som var assyriolog, fandt at måtte kaste sin stemme på Albert Olsen ud fra den salomoniske betragtning at han burde følge flertallet af de udenlandske fagkyndige.

Jeg har skildret dette forløb ret bredt for hvad det fortæller om tid og klima, og jeg vil lidt længere fremme berette om hvad jeg lærte deraf. I de år jeg gik hos ham var Albert Olsen omkring de 50. Stor og kraftig også han, med tunge skuldre der ludede lidt, elefanten på det historiske parnas. Store mørke øjne, der så undersøgende, en sjælden gang anerkendende på én. Det blik var nogenlunde hans eneste ros. Man sku' ikke bilde sig noget ind. Men man sku' kunne noget. Det var alvor dette her, og historie var et håndværk der skulde læres. Han var – inde bag sine markeret progressive synspunkter – en mand af gamle dyder, med en patriarkalisme som kunde træffes i mange solide arbejderhjem. Og han følte sig nok forpligtet til at være bulderbasse under sine eksaminatorier. Adskillige var bange for ham. Men under øvelser, som han var den eneste der holdt, lagde han snart manererne bort og lod os komme ham på nært hold. Respekt skulde der stadig være – og var. Men han kunde godt med en brummen og et grin acceptere at et par af os opsøgte ham med en plan for resten af et seminar, så vi kunde nå frem til de felter hvor han havde mest at give; som dette antyder, svarede hans forberedelse af et seminar ikke altid fuldt ud til hans egne normer for en arbejdsindsats.

Jeg tror det er en rammende karakteristik at Albert Olsen så på historie som et håndværk. Videnskab skulde tage sig selv alvorligt. Men den skulde ikke bilde sig noget ind. I den forstand er den sammenligning træffende, som så let melder sig for deres elever, at Arup var kunstneren og inspiratoren, Albert Olsen den der vilde lære os håndværket. Det ses også af deres produktion. Arup ciselerede sine opfattelser ud i gennemarbejdede sætningskæder, lange meningsbærende rytmer, ikke uden mindelser af latinsk syntaks (som i ovenstående citat om Bjørn fra Suserup). Hans *Danmarks Historie* var, som meget andet fra hans hånd, et kunstværk, både i sprogføring og konstruktion, en ambition hos ham, som nok havde lod og del i at den forblev en torso. Albert Olsen respekterede ofte ikke mere end kravene til dansk normalprosa (det gjorde alle forskere *dengang*), og meget var kedsommeligt at læse. På den anden side har han skrevet ting der er både klart opbyggede og velformulerede. Så det skyldtes ik-

ke simpel uformuenhed. Snarere, tror jeg, at et stykke forskning var en brugsting, og tiden skulde ikke anvendes på ciselørarbejde. Hændte det at en student præsenterede en veldrejet opgave, skærpede det snarest hans mistænksomhed overfor om indholdet havde tilsvarende valør. Ingen skulde blænde – eller lade sig blænde.

Nok var Albert Olsen elev af Arup. Men en meget selvstændig. Politisk hørte han til på Socialdemokratiets venstre fløj, var socialist med et positivt forhold til marxismen, også videnskabsteoretisk (en term han næppe vilde have anvendt). Mere eksplicit tror jeg ikke man bør udtrykke sig. Han forventede at vi afhandlede de økonomiske forhold før de politiske, og når han holdt en øvelse over netop Utrecht-freden tror jeg det var fordi dronning Anna i parlamentet sagde at krigen var ført for handelens skyld; det kunde vi have godt af at se og få demonstreret. Men han fandt en skematisk marxisme naiv, og jeg mindes ikke han talte om f. eks. merværdi. Det var en materialistisk historieopfattelse han lod komme til orde i glimt, bestemt ikke hvad nutiden vil forstå ved en historisk materialisme. Det var nok en økonomisk determinisme, som megen marxisme var i mellemkrigstiden, men den var ikke mekanisk virkende; politik forblev noget væsentligt. Og karakteristisk for tidens sky for teori gav Albert Olsen aldrig en redegørelse for sit anskuelsessæt. "Virkeligheden" skulde tale for sig selv. Trods sin marxisme var han meget mere tilbageholdende end Arup og fandt nok denne lidt naiv.

Gennem begge mine læremestre i historie blev jeg altså konfronteret med hvad man kan kalde en materialistisk historieopfattelse, og den kom til at præge mine historiske arbejder. Som lærer i statskundskab er jeg, i de seneste 10–15 år til overflod, blevet præsenteret for de neomarxistiske skoler og ikke mindst en historisk materialisme i Althusserregie. Jeg har anset det for vigtigt at bestræbe mig på at være i stand til at føre en debat om disse skoler også ud fra i det mindste nogle af deres præmisser. I så henseende har det været nyttigt at sådan tankegang, omend i rudimentær skikkelse, helt fra min ungdom ikke har været mig aldeles fremmed. I en opposition ved en disputats, gengivet i dette tidsskrift (1980, pp. 192–204), har jeg leget lidt med ord men i en alvorlig mening. Overfor den historiske materialisme stiller jeg en materialistisk historieopfattelse, som også er god politologisk og i det hele taget samfundsvidenskabelig teori. Den er materialistisk i den forstand at den finder det plausibelt at antage at materielle for-

hold udgør væsentlige forklaringsfaktorer i konfigurationen for både tilstande og forandringer, for både Kooperation og konflikt på både makro- og mikroniveau. Den er bredere i sin opfattelse af det materielle end megen nutidig historisk materialisme ved ikke *alene* eller fortrinsvis at tillægge forholdet til produktionsmidlerne og deraf afledte klasse modsætninger betydning, men også helt fundamentale materielle faktorer som geografiske omstændigheder, klima, teknik, konjunkturer etc. Samtidig kan dens konfigurationsbegreb rumme ikke-materielle faktorer af kulturel art, som kan tænkes at drage grænser for også materielle faktorerers gennemslagsstyrke. Teorien om det materielles primat forbliver altså en arbejdshypotese og bevarer dermed sin empiriske frugtbarhed. Som det ses, går der tråde tilbage til hvad jeg påvirkedes af under Arups og Albert Olsens katedre.

Det bør tilføjes at også efter min eksamen bevarerede jeg kontakt til Albert Olsen, til hans uventede død som 59-årig i 1949. Han skaffede mig fra Institutet for Historie og Samfundsøkonomi en vis støtte, som var højst fornøden for en ung gymnasielærer der gerne vilde arbejde videnskabeligt, foruden at jeg havde lejlighed til at drøfte resultater med ham.

Forinden jeg forlader datidens danske historikere bør jeg nævne hvad jeg *også* lærte af dem, noget positivt af noget negativt.

I Ludvig Holbergs komedie *Erasmus Montanus* lader han sit talerør ytre at "en lærd mand burde fornemmelig kendes frem for andre derpå at han er mere tempereret, modest og føjelig udi sin tale end en ulærd". Det har generationer af danske (og norske?) gymnasiaster læst i skolen. Men det var ikke hvad den historiske republik havde annammet. Dens bedste hoveder dængede i et par årtier hinanden til med invektiver, ofte fordækte og rafinerede men ikke derfor mindre sårende, og føjelige var de mindst af alt. Professorkonkurrencen og påfølgende injuriersag var blot en kulmination. Der var brødnid bag – mulighederne for en videnskabelig ansættelse var meget få – og der var upåtvivlelige forskelle i livssyn (videnskabsteori er et lovlig bevidst ord), som dog ikke var større end at begge stridens oprindelige hovedskikkelser, Friis og Arup, tilhørte samme politiske parti, det Radikale Venstre, fra dets oprettelse til deres død. Uomgængeligheden var formidabel; med et skævt smil har Albert Olsens søn Erling (national-økonomisk professor og indtil for nyligt boligmi-

nister, dengang vel stor dreng) skrevet om en familieudflugt på Prinsessestien nord for København: "Imod os kom en nydelig ældre herre med hvidt skæg. Min fader stivnede og befalede: "Ingen hilser". Den pæne ældre herre viste sig at være Aage Friis!".

Det kan være svært at praktisere Holbergs morale, var det også for ham selv. Men jo mere vi erkender hvor bundet til teorier og af værdipræmisser vor erkendelse er i samfundsvidenskaberne – og i så henseende er vi bedre rustet end man var i 30'erne – des mindre undskyldelig vil en adfærd være der hverken er tempereret, modest eller føjelig. Det betyder ikke slappere argumentation for egne opfattelser. Derimod nok accept af muligheden af at modparten, ens kritiker, argumenterer ud fra genuin videnskabelig interesse og ikke af uforstand eller ondsindethed, og endog kan tænkes at have ret i mere end man selv kan se. Den lille risiko for at være naiv er en omkostning det er værd at tage med. Jeg har, ihukommende 30'ernes historikere, bestræbt mig på at møde fagfæller med denne indstilling og at sprede den blandt dem jeg har haft indflydelse på.

I 1955 blev jeg gjort opmærksom på at et statskundskabsstudium var undervejs i Århus, og spurgt om jeg kunde tænke mig at interessere mig for det. Tre år senere foreslå den kgl. anordning om dets oprettelse, og efter endnu et års tid stod to nyudnævnte professorer, Poul Meyer og jeg, med ansvaret for at bygge det op og efterhånden sætte en forskning i gang.

Lad mig her indføje den parentetiske bemærkning at svenske kolleger flere gange i de følgende år udtrykte deres misundelse over den danske skik at have flere professorer i et fag indenfor samme universitet. Strengt taget er det ikke en skik, og *in casu* udsprang dobbeltheden nok ikke af rent ideelle betragtninger. Men jeg er enig i at "skikken" er lykkelig. Poul Meyer og jeg var forskellige af uddannelse (hans var juridisk), af videnskabsteoretisk lægning og qua personer, så betingelserne for en for studenter og fagets udvikling nyttig komplementaritet var til stede. Dertil kom fordelene ved nogenledes at kunne fordele fagets discipliner mellem os (yderligere fik vi efter nogle år en kollega til at tage vare på den internationale politik). Jeg er forbløffet over svenske *statsvetares* evner til at være professoral sagkundskab over så vældigt et felt.

Men dér stod jeg altså. Uden *lärofäder* i det jeg skulde docere. Der var ingen banede stier at træ-

de, ingen tradition at falde tilbage på i nødsfald. Mine læremestre i statskundskab var og måtte fortsat blive udstrakt læsning kombineret med egen politisk erfaring. Det er disse "læremestre" jeg nu må sige noget om for uden dem var jeg ikke blevet politolog og ikke kommet med i denne serie, og jeg vil begynde med den sidste. Men forinden vil jeg bekende at hamskiftet var en streng proces. Jeg havde god anledning til at minde mig selv om mit motto fra andre anspændte situationer, den gamle slagsang fra den store revolutions dage: *Ca ira, ca ira*. Og jeg tror det var lykkeligt de første årgange af studenter var så stærkt motiverede og så meget mere åbne og mindre selvkloge end basunblæserne i de årgange der fulgte en halv snes år senere (men ikke fik Jerikos mure til at styrte).

Det er politologiens opgave at forstå hvordan politik foregår. Derimod kan den ikke påtage sig at lære nogen den politiske *kunst*, hvori indgår imponderabilia, som måske kan observeres men ikke indlæres gennem et universitetsstudium. Alligevel er der en sammenhæng mellem forståelse og kunst. Det er en stor fordel for den der studerer politik at have været i det mindste *participant observer* i politisk praksis, at kende noget til politik – i bred betydning af ordet – indefra.

I denne forstand mener jeg som forsker og underviser at have lært meget i de tidsrum hvor jeg har haft med politik at gøre: partipolitik, organisationspolitik, institutionspolitik. Det begyndte med at jeg som gymnasiast meldte mig ind i det Radikale Venstres ungdomsbewægelse og snart i selve partiet. I nogle år var jeg såre aktiv. Meget af det var sandkasseleg. Det er der jo en del af også i voksen politik; Huizingas forestilling om *homo ludens* bekræftes på mange felter og også i banal forstand. Og selv om jeg meget tidligt lod fare min første drøm om at blive (en stor) politiker havde jeg gjort erfaringer nok til at vide meget mere om hvordan et politisk parti fungerer end man, i det mindste dengang, kunde læse sig til nogetsteds, og vundet en position og skaffet mig venskaber og bekendtskaber som gav mig muligheder for at iagttage mangt og meget på nært hold, også i de følgende årtier hvor jeg brugte de fleste kræfter på erhverv og videnskabelige sysler. Alt dette skete spontant. Det er først bagefter jeg vurderer det som deltagerobservation, dog bortset fra at jeg i 1957, da jeg vidste jeg sandsynligvis skulde være med til at grundlægge et statskundskabsstudium, var folketingskandidat (i en dumpekreds) for at få også den erfaring med.

I den sidste del af 50'erne blev jeg draget ind i ledelsen af Gymnasieskolernes Lærerforening, på et tidspunkt hvor vigtige ting stod på spil, og til sidst endda som formand, for at redde nogle af stumperne da spillet var slået fejl for min forgænger, der ellers var en erfaren politiker mens mange andre i ledelsen var en oplevelse netop fordi de var så politisk ukyndige. Det gav erfaringer i fremmøde for folketingsudvalg, i forhandlinger med *opposite numbers* i ministeriet o. m. a. Det medførte også at jeg i nogle år derefter sad i to ministerielle læseplansudvalg for folkeskole og gymnasium, så jeg nåede at se den slags indefra.

Det var i bevidst erkendelse af værdien af den art virke, men selvfølgelig også for at fremme en linje jeg anså for rigtig, at jeg i begyndelsen af 60'erne var medlem af Radiorådet (Danmarks Radios øverste ledelse) og dets programudvalg, hvor der ganske rigtigt var meget at hente. Derimod var det tvungent jeg i de første år af 70'erne, efter det store spring ud i det uvisse der var sket med styrelsesloven for universiteterne, blev dekan for det Samfundsvidenskabelige Fakultet, og halvtvungent at jeg nogle år senere var universitetets rektor i resten af en valgperiode da min forgænger havde skudt tøjlerne fra sig. Det var som at genopleve lidt af 30'ernes ideologiske kamp på barrikader – og i den forstand meget tilfredsstillende – at bidrage til at der i fakultet stort set og på universitetet overvejende fortsat var rimelig god mening i hvad der foregik, hvilket ikke mere var en selvfølge.

Det vilde være ganske urimeligt at nævne navne på *lärofäder* fra disse mange felter. Der måtte hundreder eller tusinder til. Vist var det da en oplevelse at have lejlighed til en gang eller to at kikke Bertel Dahlgaard i kortene, den ferme *vågmästare* à la Ekman i 50'ernes danske Folketing. Men lærte jeg ikke lige så væsentlige ting af en *slug* (hedder det vist rammende på svensk) fællestillidsmands bestræbelser på at manipulere med mig som rektor? Eller af en trohjertet højskolemands reaktioner i Danmarks Radios programudvalg? Jeg må tilstå: hverken menneskeligt eller som politolog vilde jeg bagefter have undværet noget af det.

Et videnskabeligt fag bygges imidlertid ikke op af *impressions*, hvor nyttige de end kan være. Jeg måtte gennem udstrakt læsning skaffe mig hold på hvad statskundskab eller *political science* var eller efter min mening burde være.

Det førte mig i første omgang til Sverige. Fra midten af 50'erne havde jeg planer om at skrive

værket om dansk parlamentarisme, på komparativ baggrund. Og dér virkede naturligvis Brusewitzskolens arbejder og hele den gamle svenske debat omkring denne problematik dragende. For en historiker af uddannelse var det heller ikke noget stort spring, og at læse Brusewitz var jo som at høre tonen igen fra Weibull, bare på et andet felt, og forsåvidt fra Arup; Gunnar Heckscher har utvivlsomt ret i, som nyligt hævdede i denne serie, at Brusewitz kun var overfladisk berørt af indflydelsen fra Weibull, men han følte sig på tilsvarende vis som en sandhedens forkæmper mod *konserverativ* uforstand.

Når jeg ikke kan betegne Brusewitz som min læremester, det blændende ved ham til trods, er det ikke bare fordi jeg aldrig har siddet under hans kateder eller i hans seminarer, men fordi jeg ret snart nåede til indsigt i hvor begrænset en tilgangsvinkel til faget hans skole egentlig stod for. Derfor blev mit store værk heller ikke til noget, ud over nogle forarbejder, som vel hjalp til at skaffe mig professoratet, og de relevante dele av *Komparativ Politik*, som jeg skønner udgør et af de mere velunderbyggede og velskabte kapitler i kraft af den egenforskning der ligger bag. At forske i parlamentarisme vilde naturligvis forblive relevant. Men det måtte ske i sammenhæng med alle komponenterne i og indenfor rammerne af det jeg snart lærte mig at kalde det politiske system.

En af mine tidlige elever og nu en mangeårig kollega, Peter Nannestad, har i en vurderende oversigtsartikel i *Økonomi og Politik* (1976), jvf. *Scandinavian Political Studies*, vol. 12, skrevet at den unge danske statskundskab fik behavioralismen lagt i vuggen, dog ikke uden, forstår man, at iagttage en vis afstand til også denne strømning. Det er, finder jeg, en såre præcis formulering. Netop i årene omkring 1960 rullede den behavioralistiske flodbølge ind over vore europæiske strande fra det hektisk arbejdende, missionerende Amerika. Det var en overvældende vuggegave. Vist hørtes også *the Straussians* og andre forbeholdne røster, men snarest som ekko fra en fortid. Behavioralismen var *det nye*. Den måtte i sine vigtigste variationer, med bagland og nybrud, med sære terminologier og undertiden fortænkte begrebsapparater, præsenteres for vore studerende hvis de skulde kunne opfatte litteraturen, dog ikke uden nogen reservation overfor om den var så slutgyldig som den selv påstod. Det forsøgte jeg, så skønsomt og skånsomt som jeg kunde, at gøre i *Komparativ Politik*, og vel med lidt held, siden den i nogle år i svensk oversættelse blev

anvendt ved mange nordiske universiteter, trods dens i den sammenhæng belastende underbygning med danske data.

I denne sammenhæng bør jeg vel tilkendegive om jeg vil betegne David Easton som min behavioralistiske læremester, al den stund det især var hans begrebsapparat jeg præsenterede. Jeg har svært ved at svare et klart ja eller nej. Jeg var givet stærkt inspireret ved at læse *The Political System* (1953); den ryddede grund og satte ting på plads på en måde som vakte lyse forhåbninger om hvad der kunde bygges op, og den lille afhandling i *World Politics* (1956–57) gav lige nok til at vedligeholde og styrke forventningerne. Derimod blev hans 1965-bøger mig en skuffelse; de førte ikke fremad mod det jeg håbede på, et empirisk frugtbart begrebsapparat, men var i bedste fald to lange skridt til siden, derud hvor teori står i fare for at blive selvtilstrækkelig begrebsgymnastik. Det er umiddelbart indlysende at 50'er-Easton bød på store pædagogiske fordele. Disse stod imidlertid i mine øjne i nær forbindelse med noget meget mere centralt, nemlig de muligheder hans "system" frembød for at anskue politologien som et led i samfundsvidenskaberne og politik som et aspekt af en helhed. Det tilfredsstillende et behov hos mig for under beskæftigelse med faget og dets teori på en tentativ og uprætentiøs måde at fastholde blik for muligheden af sammenhænge på trods af arbejdsmæssigt nødvendig specialisering, med andre ord således at en *general theory* ikke var afskrevet men heller ikke fik lov at virke som en spændetrøje. I den forstand vil jeg gerne bekende mig som elev af Easton. Jeg ser selv heri en tråd tilbage til min ungdoms ovenfor omtalte interesse for materialistisk historieopfattelse, som er én af de måder hvorpå den Easton'ske "teori" lader sig udbygge, og som jeg anser for en frugtbar politologisk makroteori, modsat de rigide neomarxistiske skoler. Om disse sidste – den flodbølge vi mødte i årene omkring 1970 – må retfær-

digvis tilføjes at de jo *også* havde positiv betydning ved at tvinge os andre til ny gennemtænkning og måske nu og da nytænkning af central problematik. Min holdning til dem har været præget af ønsket om at der, uanset deres til tider missionske utålsomhed, kan opretholdes en dialog med dem. I så henseende er jeg nok påvirket af hvad jeg, som anført, mener at have lært negativt af tidligere generationers danske historikere.

Der er imidlertid også en sammenhæng med den erkendelsesteoretiske opfattelse jeg tilegnede mig i årene omkring statskundskabsstudiets oprettelse ved læsning af Arnold Brecht, Gunnar Myrdal og bag dem Max Weber selv, og som jeg med Brechts term har betegnet som den videnskabelige værdirelativisme. Den maner jo i hvert fald til betænkelighed overfor videnskabelige religionskrige, og den vil efter mit skøn ikke miste sin betydning i samfundsvidenskaberne, selv hvis det en dag skulde lykkes at omstyrte den Hume'ske guillotine, som den har sit *logiske* udspring af. Også på dette punkt synes jeg jeg øjner en forbindelse tilbage til studieårene, til Jørgen Jørgensens demonstration af hvorledes videnskabelig erkendelse også er beskæftigelse med samme erkendelses muligheder og grænser.

Jeg er mig pinligt bevidst at ovenstående handler fuldt så meget om mig som om mine læremestre. Til undskyldning må tjene at det vel først er ved at fundere over hvorfor man mener hvad man mener, at man kan gøre sig klart hvad man i nogen dybere forstand skylder dem. Jeg ser i dag flere sammenhænge end jeg var mig bevidst da jeg begyndte at tænke på hvad jeg vilde skrive i denne artikel. Uden at jeg derfor vil pådutte dem noget ansvar, for man tager vel hvad man har brug for, og lader andet være. Derfor bliver billederne af ens *lärofäder* ufuldkomne, selv om de er tegnet i taknemmelighed.